

SISÄLLYS

LUKIJALLE	19
1 HYVINVOINTIALUEEN VASTUU SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON JÄRJESTÄMISESTÄ	21
1.1 Järjestämisvastuu hyvinvointialueita koskevassa lainsäädännössä	21
1.1.1 Palvelujen järjestäminen hyvinvointialueen asukkaiden tarpeiden mukaisesti	23
1.1.2 Määrärahasidonnaiset ja subjektiiviseen oikeuteen perustuvat palvelut	24
1.1.3 Palveluihin on varattava riittävät määrärahat	25
1.1.4 Palvelujen yhdenvertainen järjestäminen	28
1.1.5 Palvelujen toteuttaminen lähellä asiakkaita	30
1.1.6 Palvelujen esteettömyys ja saavutettavuus	31
1.1.7 Vammaispalvelujen kieli ja eri kieliryhmille järjestettävät palvelut	32
1.1.8 Hyvinvointialueen tehtävien kokoaminen suurempiin kokonaisuuksiin	33
1.1.9 Hyvinvointialueen velvollisuus asiakkaiden palvelujen yhteensovittamiseen	35
1.2 Vammaispalvelujen järjestämistavat ja tuottaminen	37
1.2.1 Palvelujen järjestäminen ja tuottamistavan valinta	37
1.2.2 Hyvinvointialueen oman palvelutuotannon laajuus	38
1.2.3 Vammaispalvelujen järjestäminen palvelusetelillä	40
1.2.4 Vammaispalvelujen järjestäminen ostopalveluna	41
1.3 Asiakkaan oikeus sosiaalipalveluun	48
1.3.1 Oikeus sosiaaliturvaan perustuslaissa	48
1.3.2 Kiireelliset, välttämättömät ja tarpeelliset palvelut sosiaalihuoltolaissa	50
1.3.3 Henkilön kotikunnan vaikutus palvelujen järjestämiseen	50
1.4 Vammaispalvelujen järjestämistä ohjaavat normit	56
1.4.1 Vammaispalvelujen ja sosiaalihuollon lainsäädäntö	56
1.4.2 Oikeuskäytännön hyödyntäminen vammaispalvelulain tulkinnassa	59
1.4.3 Hyvinvointialueen soveltamisohje ohjaamassa palvelupäätösten tekemistä	61
2 VAMMAISPALVELUJEN JÄRJESTÄMISEN JA TUOTTAMISEN VALVONTA	64
2.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen valvonnan toimijat ja vastuut	64
2.2 Sosiaali- ja terveydenhuollon valvontalain soveltamisala ja tarkoitus	66
2.2.1 Valvontalain soveltamisala	66
2.2.2 Valvontalain tarkoitus	70
2.3 Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen omavalvonta	71
2.3.1 Mitä omavalvonta on?	71
2.3.2 Hyvinvointialueen omavalvonnan kokonaisuus ja tarkoitus	71
2.3.3 Hyvinvointialueen omavalvonta vammaispalveluissa	73

2.3.4	Hyvinvointialueen ostopalvelujen valvonta osana omavalvontaa	75
2.3.5	Hyvinvointialueen omavalvontaohjelma	76
2.3.6	Palveluntuottajan omavalvonta	77
2.3.7	Palveluyksikön omavalvontasuunnitelma	78
2.3.8	Palveluyksikön omavalvonnan toteuttaminen ja seuranta	80
2.3.9	Omavalvontasuunnitelmaan liittyvät suunnitelmat, varautuminen ja valmiussuunnittelu	81
2.3.10	Poikkeamiin ja virheisiin reagointi omavalvonnassa	82
2.3.11	Palveluntuottajan ja henkilökunnan ilmoitusvelvollisuus	82
2.4	Hyvinvointialueen menettely valvonnassa ilmenneiden epäkohtien ja puutteiden johdosta	86
2.4.1	Hyvinvointialueen toimenpiteet ja toimivalta virhetilanteessa	86
2.4.2	Palveluntuottajan selvityksen pyytäminen ja korjausvaatimus	86
2.4.3	Hyvinvointialueen oikeus saada tietoja ja selvityksiä yksityiseltä palveluntuottajalta	87
2.4.4	Hyvinvointialueen oikeus tarkastaa yksityisen palveluntuottajan ja alihankkijan toiminta	87
2.4.5	Sopimuksen mukaiset toimenpiteet epäkohtien tai puutteiden johdosta	89
2.4.6	Epäkohtiin ja puutteisiin liittyvien toimenpiteiden kirjaaminen	90
2.5	Vammaispalvelujen tuottaminen ja palveluyksiköt	90
2.5.1	Palveluyksikön rekisteröinti	90
2.5.2	Palveluntuottajaa koskevat toimintaedellytykset	97
2.5.3	Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelun laadulliset edellytykset	100
2.5.4	Palveluyksikön vastuhenkilö	101
3	VAMMAISPALVELULAIN TARKOITUS JA SOVELTAMISALA	103
3.1	Vammaispalvelulain tarkoitus	103
3.1.1	Yhdenvertaisuus	103
3.1.2	Osallisuus ja osallistuminen	104
3.1.3	Itsemääräämisoikeus ja itsenäinen elämä	105
3.1.4	Yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut	106
3.2	Vammaispalvelulain soveltamisala	106
3.2.1	Oikeus vammaispalvelulain mukaisiin erityispalveluihin	107
3.2.2	Vamman tai sairauden aiheuttama toimintarajoite	110
3.2.3	Tavanomainen elämä	113
3.2.4	Avun ja tuen välttämättömyys	118
3.2.5	Ikääntyneen henkilön oikeus vammaispalveluihin	119
3.2.6	Asiakkaan etu ja lapsen etu	123
3.3	Sosiaalihuoltolain ja muun ensisijaisen lainsäädännön soveltaminen	127
3.3.1	Asiakkaan yksilöllinen palvelutarve ratkaisee järjestettävät palvelut	127
3.3.2	Määrärahasidonnaiset palvelut ja palvelujen saatavuus	129

3.4	Yhdenvertaisuuslain soveltaminen vammaispalveluissa	131
3.4.1	Yhdenvertaisuuslain mukaisten velvoitteiden tavoite	131
3.4.2	Positiivinen erityiskohtelu	131
3.4.3	Velvollisuus kohtuullisten mukautusten järjestämiseen	132
3.5	Yhteen veto: milloin vammaispalvelulakia sovelletaan?	135
4	VAMMAISEN HENKILÖN OSALLISUUDEN TUKEMINEN ASIAKASPROSESSISSA	138
4.1	Vammaispalvelulain sääntely osallisuuden tukemisesta	138
4.2	Yleinen sääntely osallisuudesta sosiaalihuollossa	140
4.2.1	Osallisuus ja itsemääräämisoikeus sosiaalihuollon yleislainsäädännössä	140
4.2.2	Osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden erityistilanteet	142
4.3	Asiakkaan kielelliset oikeudet	143
4.3.1	Sosiaalihuollon asian käsittely suomen, ruotsin tai saamen kielellä	143
4.3.2	Asiakkaan oikeus tulkitsemiseen ja kääntämiseen	144
4.3.3	Tulkitseminen ja kääntäminen viranomaisaloitteissa asiassa	145
4.4	Vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus	146
4.4.1	Itsemääräämisoikeus perusoikeutena	146
4.4.2	Itsemääräämisoikeuden edistäminen ja tukeminen	147
4.4.3	Itsemääräämisoikeus ja edunvalvonta	150
4.5	Vammaisen lapsen asema ja osallisuus	155
4.5.1	Vammaisen lapsen perus- ja ihmisoikeudet ja osallisuus	155
4.5.2	Lapsen mielipiteen selvittäminen	157
4.6	Perusoikeuksien rajoittaminen	159
4.6.1	Perusoikeuksien rajoittamisen yleiset edellytykset	159
4.6.2	Perusoikeuksien rajoittamisen tunnistaminen	161
4.6.3	Itsemääräämisoikeuden rajoittamisen poikkeustilanteet	164
4.7	Yhteen veto: asiakkaan osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen	168
5	PALVELUTARPEEN ARVIOINTI JA ASIAKASSUUNNITELMA VAMMAISPALVELUISSA	170
5.1	Vammaispalvelujen asiakasprosessi	170
5.2	Sosiaalihuoltoasian vireilletulo, hakemus ja asiakkuuden alkaminen	171
5.3	Asiakkaan oikeudet asiakasprosessissa	173
5.3.1	Asiakkaan oikeus saada palvelutarpeen arviointi	173
5.3.2	Palvelutarpeen arviointi tehdään yhteistyössä asiakkaan kanssa	174
5.3.3	Asiakkaan oikeus kieltäytyä palvelutarpeen arvioinnista	174
5.3.4	Asiakkaan oikeus tietoon, neuvontaan ja ohjaukseen	175
5.3.5	Asiakkaan oikeus käyttää asiamiestä ja avustajaa	177
5.3.6	Omaisen, läheisen ja laillisen edustajan asema	179

5.4	Erityisen tuen tarve	180
5.4.1	Erityisen tuen tarpeessa oleva asiakas	180
5.4.2	Erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi	181
5.4.3	Asiakkaan erityisen tuen tarpeen huomioiminen käytännössä	182
5.5	Asiakkaan omatyöntekijä	183
5.5.1	Omatyöntekijän nimeäminen	183
5.5.2	Omatyöntekijän tehtävät	184
5.6	Palvelutarpeen arvioinnin toteuttaminen	186
5.6.1	Palvelutarpeen arviointi koostuu useista eri toimenpiteistä	186
5.6.2	Palvelutarpeen arvioinnista vastaava ammattihenkilö	187
5.6.3	Palvelutarpeen arvioinnin määrääjät	187
5.6.4	Palvelutarpeen arvioinnissa huomioidaan yleis- ja erityislakien säännökset	189
5.6.5	Palvelutarpeen arviointi tehdään kokonaisvaltaisesti ja yksilöllisesti	189
5.6.6	Palvelutarpeen arviointi ja asian selvittäminen	192
5.6.7	Kotikäynnit ja arviointijaksot osana palvelutarpeen arviointia	193
5.6.8	Asiakkaan läheisverkoston kartoittaminen	196
5.6.9	Palvelutarpeen arvioinnin sisältö	197
5.7	Asiakassuunnitelma	198
5.7.1	Asiakkaan oikeus asiakassuunnitelmaan	198
5.7.2	Asiakassuunnitelman merkitys vammaispalveluissa	198
5.7.3	Asiakassuunnitelmasta vastaava ammattihenkilö	201
5.7.4	Asiakassuunnitelman sisältö	201
5.7.5	Asiakassuunnitelma laaditaan yhteistyössä asiakkaan kanssa	205
5.7.6	Asiakassuunnitelman yhteensovittaminen	206
5.7.7	Asiakkaan omaisten ja läheisten tukemista koskeva suunnitelma	207
5.7.8	Asiakassuunnitelman seuranta ja päivittäminen	208
5.8	Monialainen työ vammaispalveluissa	209
5.8.1	Monialaisen työn tausta ja tarkoitus	209
5.8.2	Monialainen yhteistyö on sosiaalihuollon velvollisuus	211
5.8.3	Terveystietojen hallinta yhteistyöstä sosiaalihuollon kanssa	214
5.8.4	Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteiset palvelut	215
5.8.5	Kirjaaminen monialaisessa yhteistyössä	217
5.9	Tiedonsaantioikeus ja tietojen luovuttaminen	220
5.9.1	Asiakastiedot vammaispalveluissa	220
5.9.2	Asiakastietojen salassapito ja siitä poikkeaminen	221
5.9.3	Asiakkaan oikeus omiin tietoihin ja asianosaisen tiedonsaantioikeus	222
5.9.4	Lapsen huoltajan tiedonsaantioikeus ja lapsen kielto-oikeus	227
5.9.5	Asiakkaan omaisen, läheisen ja laillisen edustajan tiedonsaantioikeus	229
5.9.6	Tiedonsaanti vammaispalveluissa	232
5.9.7	Sosiaalihuollon asiakastietojen luovuttaminen	245

6	PÄÄTÖKSENTEKO JA PALVELUJEN TOTEUTTAMINEN	256
6.1	Lainsäädäntö ohjaa päätöksentekoa vammaispalveluissa	256
6.2	Palveluista ja tukitoimista on tehtävä päätös	257
6.2.1	Asiakkaalla on oikeus saada päätös	257
6.2.2	Päätöksenteko, kun vammaispalvelu toteutetaan toisella palvelulla	258
6.2.3	Sosiaalihuollon päätöksenteosta vastaava henkilö	259
6.2.4	Sosiaalihuoltolain mukainen hoidon ja huolenpidon turvaava päätös	260
6.3	Asiakkaan kuuleminen osana päätöksen valmistelua	262
6.3.1	Asiakkaalla on oikeus tulla kuulluksi	262
6.3.2	Laillisen edustajan kuuleminen	263
6.3.3	Hallintolain mukainen kuulemismenettely	264
6.3.4	Kuulematta jättäminen on poikkeuksellista	266
6.4	Vammaispalvelupäätöksen sisältö ja perusteleminen	268
6.4.1	Päätös perustuu riittävään ja asianmukaiseen selvitykseen	268
6.4.2	Päätöksen sisällöstä säädetään laissa	269
6.4.3	Kaikki päätökset on perusteltava yksilöllisesti	269
6.4.4	Toistaiseksi voimassaolevat ja määräaikaiset päätökset	270
6.4.5	Oikaisuvaatimusohje ja valitusosoitus	271
6.5	Päätöksenteon määräaika vammaispalveluissa	272
6.5.1	Kiireelliset päätökset tehdään viipymättä ja muut ilman aiheetonta viivytystä	272
6.5.2	Päätökset on pantava täytäntöön laissa säädettyssä määräajassa	273
6.6	Päätöksen tiedoksiantaminen	276
6.7	Siirtymäaika hakemusten käsittelyssä ja muutoksenhaussa	276
6.7.1	Hakemusten käsittelyssä ja muutoksenhaussa sovellettavat säännökset siirtymäaikana	276
6.8	Yksittäisiä palveluja koskevat siirtymäaikasäännökset	279
6.9	Vammaispalvelupäätösten muuttaminen siirtymäaikana	280
6.9.1	Päätökset on uudistettava kolmen vuoden siirtymäaikana	280
6.9.2	Luottamuksensuojan periaatteen huomioiminen	281
6.9.3	Päätösten muuttaminen siirtymäajan kuluessa uuden lain mukaisiksi	282
6.9.4	Päätösten muuttaminen viimeistään siirtymäajan päättyessä	283
6.9.5	Uusia palveluja koskevien päätösten perusteleminen	284
6.10	Palvelujen toteuttaminen	285
6.10.1	Palvelut toteutetaan yksilöllisen tarpeen mukaisesti	285
6.10.2	Palvelut muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden	286
6.10.3	Palvelujen järjestäminen vammaisen henkilön perheenjäsenelle tai läheiselle	286
6.10.4	Palvelujen toteuttamisessa huomioitavat seikat ja asiakkaan etu	287

7	OIKEUSSUOJAKEINOT VAMMAISPALVELUASIOISSA	288
7.1	Yleistä oikeussuojakeinoista	288
7.2	Sosiaaliasiavastaavan neuvonta	289
7.3	Muistutus	290
7.4	Kantelu	294
7.4.1	Kantelu valvontaviranomaiselle	294
7.4.2	Kantelu ylimmille laillisuusvalvojille	297
7.5	Oikaisuvaatimus vammaispalvelupäätöksestä	299
7.5.1	Oikaisuvaatimuksen tekeminen	299
7.5.2	Oikaisuvaatimuksen käsittely	302
7.5.3	Oikaisuvaatimuksen ratkaiseminen	305
7.5.4	Oikaisuvaatimus päätöksen tiedoksiantaminen	309
7.5.5	Siirtymäsäännösten huomioiminen oikaisuvaatimusasiassa	311
7.6	Päätöksessä olevan virheen korjaaminen	311
7.6.1	Asiavirhe ja kirjoitusvirhe	311
7.6.2	Korjaamisasian vireilletulo ja käsittely	313
7.7	Valitus hallintotuomioistuimeen vammaispalvelupäätöksestä	315
7.7.1	Valitus oikeus ja valitus aika	315
7.7.2	Valituksen tekeminen ja sisältö	317
7.7.3	Asianosaisen puhevallan käyttäminen hallintotuomioistuimessa	319
7.7.4	Asian käsittely ja selvittäminen hallintotuomioistuimessa	320
7.7.5	Hallinto-oikeuden päätös	322
7.7.6	Valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen	323
7.7.7	Siirtymäsäännösten huomioiminen valitusasiassa	325
7.7.8	Ylimääräiset muutoksenhakekeinot	326
8	AVUN JA TUEN TARPEISIIN VASTAAVAT PALVELUT JA TUKITOIMET VAMMAISPALVELULAISIA	329
9	VALMENNUS	331
9.1	Mitä on valmennus?	331
9.2	Vammaisen henkilön oikeus valmennukseen	332
9.2.1	Oikeus valmennukseen	332
9.2.2	Lääkinnällinen kuntoutus ja muut ensisijaiset palvelut	332
9.2.3	Vammaisen lapsen oikeus valmennukseen	334
9.2.4	Valmennus vammaisen henkilön perheelle ja läheisille	334
9.3	Valmennuksen tarkoitus ja sisältö	335
9.4	Valmennuksen toteuttaminen	337
9.5	Valmennuksen suunnittelu ja palvelupäätös	338

10 HENKILÖKOHTAINEN APU	340
10.1 Mitä on henkilökohtainen apu?	340
10.2 Vammaisen henkilön oikeus henkilökohtaiseen apuun	341
10.2.1 Oikeus henkilökohtaiseen apuun	341
10.2.2 Henkilökohtaisen avun voimavaraedellytys	342
10.2.3 Iän merkitys oikeuteen saada henkilökohtaista apua	343
10.3 Henkilökohtaisen avun tarkoitus ja sisältö	346
10.3.1 Henkilökohtainen apu tukee itsemääräämisoikeutta	346
10.3.2 Mitä henkilökohtaiseen apuun sisältyy?	346
10.3.3 Henkilökohtainen apu ulkomaille	349
10.3.4 Henkilökohtainen apu ja asumispalvelut	350
10.4 Henkilökohtaisen avun määrä	350
10.5 Henkilökohtaisen avun toteuttaminen	351
10.5.1 Henkilökohtaisen avun toteuttamistavat	352
10.5.2 Kuka voi toimia henkilökohtaisena avustajana?	353
10.6 Henkilökohtaisen avun työnantajamalli	355
10.6.1 Henkilökohtaisen avun työnantajamallin sisältö	356
10.6.2 Työnantajamallin käyttämisen edellytykset ja neuvonta asiassa	356
10.6.3 Palkka- ja muiden kustannusten korvaaminen	358
10.7 Henkilökohtaisen avun suunnittelu ja palvelupäätös	359
11 ERITYINEN OSALLISUUDEN TUKI	360
11.1 Mitä on erityinen osallisuuden tuki?	360
11.2 Vammaisen henkilön oikeus erityiseen osallisuuden tukeen	361
11.3 Erityisen osallisuuden tuen tarkoitus ja sisältö	362
11.3.1 Erityinen osallisuuden tuki voi korvata henkilökohtaisen avun	362
11.3.2 Erityinen osallisuuden tuki on tarkoitettu vuorovaikutukseen ja vapaa-aikaan	363
11.4 Erityisen osallisuuden tuen toteuttaminen	364
11.4.1 Erityisen osallisuuden tuen määrä	364
11.4.2 Tukea toteuttavan työntekijän kelpoisuus	365
11.4.3 Vammaisen henkilön tahdon ja toivomusten selvittäminen	366
11.5 Erityisen osallisuuden tuen suunnittelu ja palvelupäätös	366
12 TUETTU PÄÄTÖKSENTEKO	368
12.1 Mitä on tuettu päätöksenteko?	368
12.2 Vammaisen henkilön oikeus tuettuun päätöksentekoon	369
12.2.1 Tuettu päätöksenteko on tarkoitettu elämän merkittäviin päätöksiin	369
12.2.2 Vammaisen henkilön päätöksentekoa on tuettava myös muilla keinoilla	370
12.3 Tuetun päätöksenteon tarkoitus ja sisältö	371

12.4	Tuetun päätöksenteon toteuttaminen	373
12.4.1	Tuetun päätöksenteon määrä ja laajuus	373
12.4.2	Tuetun päätöksenteon toteuttamistavat	374
12.4.3	Tukihenkilön riippumattomuus	374
12.5	Tuetun päätöksenteon suunnittelu ja palvelupäätös	375
13	VAATIVA MONIAMMATILLINEN TUKI	377
13.1	Mitä on vaativa moniammatillinen tuki?	377
13.2	Vammaisen henkilön oikeus vaativaan moniammatilliseen tukeen	378
13.2.1	Vaativa moniammatillinen tuki on tarkoitettu erityisen haastaviin tilanteisiin	378
13.2.2	Vaativa moniammatillinen tuki osallisuuden, itsemääräämisoikeuden tai muiden perusoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi	379
13.2.3	Vaativa moniammatillinen tuki vaikeissa kommunikoinnin, sosiaalisen vuorovaikutuksen tai käyttäytymisen haasteissa	379
13.2.4	Vaativa moniammatillinen tuki rajoitustoimenpiteiden taustasyiden selvittämiseen ja käytön vähentämiseen	380
13.3	Vaativan moniammatillisen tuen toteuttaminen	380
13.3.1	Vaativaa moniammatillista tukea toteuttaa asiantuntijaryhmä	380
13.3.2	Vaativa moniammatillinen tuki muodostaa kokonaisuuden	381
13.3.3	Vaativa moniammatillinen tuki kotiin tai muuhun omaan toimintaympäristöön	382
13.3.4	Vaativan moniammatillisen tuen järjestämistavat	382
13.3.5	Vaativa moniammatillinen tuki ja erityishuolto	383
13.3.6	Vaativan moniammatillisen tuen määrä perustuu yksilölliseen tarpeeseen	384
13.4	Vaativan moniammatillisen tuen suunnittelu ja palvelupäätös	384
14	ASUMISEN TUKI	386
14.1	Mitä on asumisen tuki?	386
14.2	Vammaisen henkilön oikeus asumisen tukeen	387
14.2.1	Asumisen tuki on tarkoitettu päivittäisiin toimiin	387
14.2.2	Asumisen tuki ja ensisijaiset asumispalvelut	388
14.3	Asumisen tuen sisältö	389
14.3.1	Asumisen tukeen sisältyvät tehtävät	389
14.3.2	Muut sosiaalipalvelut osana asumisen tukea	391
14.3.3	Terveystenhuollon palvelut osana asumisen tukea	391
14.4	Asumisen tuen toteuttaminen	393
14.4.1	Asumisen tukea voidaan toteuttaa eri tavoilla	393
14.5	Omaishoidon tuki osana asumisen tukea	395
14.5.1	Omaishoidon tuen tarkoitus	395
14.5.2	Omaishoidon tuen myöntämisedellytykset	395

14.5.3	Omaishoidon tuen suunnitelma ja sopimus	397
14.5.4	Omaishoitajan tehtävää tukevat palvelut ja vapaat sekä omaishoitajan hoitopalkkio	400
14.5.5	Asiakasmaksut omaishoidossa	402
14.5.6	Omaishoidon keskeytyminen, lakkauttaminen ja päättyminen	402
14.6	Vaativa moniammatillinen tuki osana asumisen tukea	403
14.7	Asumisen tukea koskeva suunnittelu ja palvelupäätös	404
14.7.1	Vammaisen henkilön yksilöllinen tarve ja toivomukset päätöksen perustana	404
14.7.2	Asumisen tuesta päättäminen sen erilaisissa toteuttamistavoissa	405
15	LAPSEN ASUMISEN TUKEA	407
15.1	Mitä on lapsen asumisen tuki?	407
15.2	Lapsen asumisen tukea järjestetään ensisijaisesti kotiin	408
15.3	Lapsen asumisen tuki kodin ulkopuolella	409
15.3.1	Lapsen asumisen tuki kodin ulkopuolella on viimesijaista	409
15.3.2	Lapsen tuen tarve ja palvelun järjestäminen arvioidaan yhteistyössä	410
15.4	Lapsen mielipiteen selvittäminen päätettäessä lapsen asumisen tuesta kodin ulkopuolella	412
15.4.1	Lapsen mielipide ja toivomukset pitää selvittää laajasti	412
15.4.2	Lapsen kuuleminen hallintolain mukaisesti	414
15.4.3	Lapsen suostumuksen merkitys kodin ulkopuolisen asumisen tuen järjestämiselle	414
15.5	Lapsen kodin ulkopuolisen asumisen tuen ja lastensuojelulain mukaisten palvelujen rajanveto	417
15.5.1	Vammaisella lapsella on oikeus lastensuojelun tukitoimiin ja palveluihin	417
15.5.2	Huostaanoton perusteet lastensuojelulaissa	417
15.5.3	Vammaisuuteen liittyvä vai lastensuojelullinen tarve?	418
15.5.4	Sijoituspaikan valinta ja sijaishuollon järjestäminen vammaiselle lapselle	419
15.6	Lapsen kodin ulkopuolisen asumisen tuen toteuttaminen	420
15.6.1	Lapsen asuinpaikan valinta edellyttää kokonaisvaltaista arviointia	420
15.6.2	Lapsen asumisen tuki voi toteutua ryhmäkodissa tai perhehoidossa	422
15.6.3	Lapsen asumisen tuen sisällöstä sovitaan huoltajien kanssa	423
15.6.4	Lapsen näkemykset on huomioitava hänen asioistaan päätettäessä	424
15.6.5	Huoltajat tekevät lasta koskevat päätökset yhdessä	424
15.6.6	Kodin ulkopuolella asuvalla lapsella on oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä	425
15.7	Lapsen sivistykselliset oikeuden lapsen asuessa kodin ulkopuolella	425
15.8	Lapsen kodin ulkopuolisen asumisen tuen suunnittelu ja palvelupäätös	426

16	ESTEETTÖMÄN ASUMISEN TUKI	428
16.1	Mitä on esteettömän asumisen tuki?	428
16.2	Vammaisen henkilön oikeus esteettömään asumisen tukeen	429
16.2.1	Minne esteettömän asumisen tukea myönnetään?	429
16.2.2	Esteettömän asumisen tuen kohtuullisuus	430
16.2.3	Korvattavat asunnon muutostyöt	431
16.2.4	Korvattavat välineet ja tekniset ratkaisut	431
16.2.5	Korvattava esteiden poistaminen asunnon lähiympäristöstä	432
16.3	Esteettömän asumisen tuen toteuttaminen	433
16.3.1	Esteettömän asumisen tuen erilaiset toteuttamistavat	433
16.3.2	Muutostöiden korvaaminen suunnitelman perusteella ja jälkikäteen	433
16.4	Esteettömän asumisen suunnittelu ja palvelupäätös	434
17	LYHYTAIKAINEN HUOLENPITO	436
17.1	Mitä on lyhytaikainen huolenpito?	436
17.2	Vammaisen henkilön oikeus lyhytaikaiseen huolenpitoon	437
17.2.1	Lyhytaikainen huolenpito oman perheen tai läheisen kanssa asuvalle vammaiselle henkilölle	437
17.2.2	Lyhytaikainen huolenpito aamu- ja iltapäivätoiminnan sijasta	438
17.2.3	Lyhytaikaisen huolenpidon määrä ja laajuus	440
17.3	Lyhytaikaisen huolenpidon toteuttaminen	440
17.4	Lyhytaikaisen huolenpidon suunnittelu ja palvelupäätös	441
18	PÄIVÄTOIMINTA	443
18.1	Mitä on päivätoiminta?	443
18.2	Vammaisen henkilön oikeus päivätoimintaan	443
18.2.1	Päivätoiminnan tarkoitus ja sisältö	444
18.2.2	Päivätoiminnan määrä ja laajuus	445
18.3	Päivätoiminnan toteuttaminen	446
18.3.1	Päivätoiminnan toteuttamistavan valinta	446
18.3.2	Päivätoiminta erityishuoltona	447
18.4	Päivätoiminnan suunnittelu ja palvelupäätös	448
19	TYÖTOIMINTA	449
19.1	Työtoimintaa vai työtä?	449
19.1.1	Vammaisilla henkilöillä on yhdenvertainen oikeus työhön	449
19.1.2	Vammaisten henkilöiden työllistymisen tuki	450
19.2	Vammaisen henkilön työllistymisen tukeminen sosiaalihuoltolaissa	450

19.2.1	Vammaisten henkilöiden työllistymisen tukeminen ja työtoiminta vanhassa sosiaalihuoltolaissa	450
19.2.2	Vammaisen henkilön työtoiminnan tarkoitus ja sisältö	451
19.3	Kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminta vammaispalvelulaissa	452
19.3.1	Mitä on kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminta?	452
19.3.2	Vammaisen henkilön oikeus kehitysvammaisten henkilöiden työtoimintaan	452
19.3.3	Kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminnan toteuttaminen	453
19.4	Työtoiminta erityishuoltona	454
19.5	Työtoiminnan suunnittelu ja palvelupäätös	454
20	LIKKUMISEN TUKI	456
20.1	Mitä on liikkumisen tuki?	456
20.2	Vammaisen henkilön oikeus liikkumisen tukeen	457
20.2.1	Liikkumisen tuen tarve arvioidaan yksilöllisesti	457
20.2.2	Erityiset vaikeudet liikkumisessa	458
20.2.3	Julkisen joukkoliikenteen käyttäminen ja kohtuuttoman suuret vaikeudet	458
20.2.4	Liikkumisen tuen kohtuullisuus	459
20.3	Mihin matkoihin liikkumisen tukea järjestetään?	461
20.3.1	Työ- ja opiskelumatkat ja muut tavanomaisen elämän matkat	461
20.3.2	Päivätoiminnan ja työtoiminnan matkat	462
20.4	Liikkumisen tuen toteuttamistavan, määrän ja alueellisen laajuuden arviointi	463
20.5	Liikkumisen tuen toteuttamistavat	463
20.5.1	Liikkumisen tukea voidaan toteuttaa usealla eri tavalla	464
20.5.2	Kuljetuspalvelu liikkumisen tuen toteuttamistapana	465
20.5.3	Liikkumisen tuki henkilökohtaisella avulla	467
20.5.4	Liikkumisen tuki saattajan avulla	467
20.5.5	Liikkumisen tuki taloudellisena tukena	467
20.5.6	Muut liikkumisen tuen toteuttamistavat	469
20.6	Liikkumisen tuen määrä	470
20.6.1	Liikkumisen tuen määrä eri tarkoituksiin	470
20.6.2	Kohtuullinen pysähdys tai poikkeama matkalla	471
20.6.3	Liikkumisen tuki matkabudjetilla ja budjetin määrän arviointi	471
20.6.4	Liikkumisen tuen jaksottaminen	472
20.7	Liikkumisen tuen laajuus	474
20.7.1	Liikkumisen tuen laajuus työ- ja opiskelumatkoissa	474
20.7.2	Liikkumisen tuen laajuus muissa kuin työ- ja opiskelumatkoissa	474
20.7.3	Matkabudjetti ja matkojen laajuus	477
20.8	Liikkumisen tuen suunnittelu ja palvelupäätös	477

21 TALOUDELLINEN TUKI	479
21.1 Mitä on taloudellinen tuki?	479
21.2 Taloudellinen tuki ja sen myöntäminen	480
21.2.1 Taloudellinen tuki on toissijaista suhteessa ensisijaisiin etuuksiin	480
21.2.2 Soveltamisohjeen vaikutus taloudellisen tuen myöntämisessä	480
21.2.3 Teknisten ratkaisujen ja välineiden korvaaminen	481
21.2.4 Välineen, teknisen ratkaisun tai kulkuvälineen muutostöiden korvaaminen	482
21.3 Taloudellisen tuen suunnittelu ja palvelupäätös	482
21.4 Ulosmittauskielto	484
22 TALOUDELLINEN TUKI HENGITYSLAITTEEN VARASSA ELÄVÄLLE HENKILÖLLE	485
22.1 Mitä on taloudellinen tuki hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle?	485
22.2 Hengityslaitteen varassa elävät henkilöt	486
22.3 Hengityslaitteen varassa elävän henkilön taloudellisen tuen tausta	487
22.4 Hengityslaitteen varassa elävän henkilön palvelujen järjestäminen	488
22.4.1 Hengityslaitteen varassa elävällä henkilöllä on sosiaalihuollon asiakkuus	488
22.4.2 Hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle toteutetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kokonaisuus	488
22.5 Taloudellinen tuki hengityslaitteen varassa eläville	490
22.5.1 Taloudellisen tuen määrä ja asumistuen tai -lisän vaikutus	490
22.5.2 Terveyspalvelujen maksuttomuus	491
23 MUUT PALVELUT JA TUKITOIMET	492
23.1 Mitä ovat muut palvelut ja tukitoimet?	492
23.2 Muiden palvelujen ja tukitoimien järjestäminen	493
23.2.1 Ylimääräiset vaatetuskustannukset	493
23.2.2 Kustannukset erityisravinnosta	493
24 ERITYISHUOLTO JA SEN JÄRJESTÄMINEN KEHITYSVAMMALAIN PERUSTEELLA	495
24.1 Erityishuolto ja sen tarkoitus	495
24.2 Erityishuollon palvelujen järjestäminen kolmen vuoden siirtymäaikana	496
24.3 Asiantuntijaryhmät erityishuollossa	498
24.3.1 Vaativan moniammatillisen tuen päätöksiä tekevä asiantuntijaryhmä	498
24.3.2 Vaativaa moniammatillista tukea toteuttava asiantuntijaryhmä	500
24.3.3 Rajoitustoimenpiteiden edellytyksiä arvioiva IMO-työryhmä	501
24.3.4 Tahdosta riippumattoman erityishuollon tutkimuksia tekevä ryhmä	502
24.4 Erityishuollon antaminen	502
24.4.1 Hakemus erityishuollon antamisesta	502
24.4.2 Päätös erityishuollon antamisesta	503
24.5 Erityishuollon toteuttaminen	506
24.5.1 Vaativa moniammatillinen tuki erityishuollossa olevalle asiakkaalle	506

24.6	Tahdosta riippumaton erityishuolto	509
24.6.1	Mitä on tahdosta riippumaton erityishuolto?	509
24.6.2	Edellytykset tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määrittämiselle	509
24.6.3	Hyvinvointialueen päätöksenteko tahdosta riippumattomasta erityishuollosta	512
24.6.4	Tahdosta riippumattoman erityishuollon toteuttaminen	516
24.6.5	Tahdosta riippumattoman erityishuollon määräaikaisuus ja jatkaminen	517
24.6.6	Tahdosta riippumattoman erityishuollon lopettaminen	518
24.6.7	Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemät päätökset	518
25	ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN VAHVISTAMINEN JA RAJOITUSTOIMENPITEIDEN KÄYTTÖ ERITYISHUOLLOSSA	520
25.1	Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja tukeminen	520
25.1.1	Itsemääräämisoikeuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota	520
25.1.2	IMO-suunnitelma asiakkaan itsemääräämisoikeuden tukemiseksi	521
25.1.3	Toiminta suunnitellaan ennaltaehkäisemään rajoittamista	524
25.2	Rajoitustoimenpiteiden käytön edellytykset	526
25.2.1	Rajoitustoimien ennaltaehkäisy on ensisijaista	526
25.2.2	Muistilista: rajoitustoimien käytön edellytykset kehitysvammalaissa	526
25.2.3	Yleiset edellytykset rajoitustoimenpiteiden käytölle	527
25.3	Rajoitustoimenpiteitä koskeva päätöksenteko	531
25.4	Kehitysvammalain mukaiset rajoitustoimenpiteet	532
25.4.1	Rajoitustoimenpiteiden toteuttaminen	533
25.4.2	Kiinnipitäminen	534
25.4.3	Aineiden ja esineiden haltuunotto	534
25.4.4	Henkilöntarkastus	536
25.4.5	Lyhytaikainen erillään pitäminen	537
25.4.6	Välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta	537
25.4.7	Rajoittavien välineiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa	538
25.4.8	Rajoittavien välineiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa	539
25.4.9	Valvottu liikkuminen	540
25.4.10	Poistumisen estäminen	541
25.5	Rajoitustoimenpiteen jälkeen tehtävät toimenpiteet	542
25.5.1	Rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittely ja kirjaaminen	542
25.5.2	Rajoitustoimenpidettä koskeva selvitys ja tiedoksianto	543
25.6	Muutoksenhaku rajoitustoimenpiteistä	544
26	ASIAKASMAKSUT	545
26.1	Vammaispalveluista perittävät maksut	545
26.1.1	Maksuttomat vammaispalvelut	546
26.1.2	Ylläpidosta perittävä asiakasmaksu	547

26.1.3	Lapsen kodin ulkopuolisen asumisen tuen asiakasmaksu	549
26.1.4	Kuljetuspalvelun asiakasmaksu	553
26.1.5	Hengityslaitteen varassa elävän henkilön terveydenhoidon maksuttomuus	555
26.2	Erityishuollon asiakasmaksut	555
26.2.1	Laitoshoidon maksut vaativan moniammatillisen tuen yksikössä	556
26.3	Maksukatto	558
26.4	Asiakasmaksun määrääminen ja päätöksenteko	559
26.5	Asiakasmaksun perimättä jättäminen ja alentaminen	560
26.6	Asiakasmaksuja koskeva vammaispalvelulain suojasäännös	562
27	VAKUUTUSLAITOKSEN KORVAUKSET	564
	SÄÄDÖSLUETTELO	566
	LÄHTEET	569
	HAKEMISTO	581